

Consciousness of Anxiety in Literary Work of Don DeLillo

[Vedomie úzkosti v literárnom diele Don DeLilla]

Martina Pavlikova

DOI: 10.18355/XL.2017.10.01.07

Anotácia

Úzkosť a strach sú súčasťou ľudského bytia. Literárne dielo vynimočného súčasného predstaviteľa americkej literatúry Don DeLilla sa tejto téme venuje v značnej miere. Jeho divadelné hry a viaceré romány sú meditáciou o úzkosti a strachu. Zároveň ponúkajú človeku odpoveď na mnohé ontologické otázky. Táto štúdia analyzuje koncept úzkosti, strachu a smrti v literárnom diele Don DeLilla a zameriava sa na rôzne aspekty konečnosti ľudskej existencie, ktoré autor vo svojich dielach vypracoval. Tieto aspekty zahŕňujú osobnú tragédiu človeka žijúceho v konzumnej spoločnosti, útoky v New Yorku, ako aj futuristickú predstavu využitia výtvarných modernej vedy a techniky, ktorá v budúcnosti dokáže prekonať smrteľnosť človeka. Don DeLillo bol inšpirovaný mnohými filozofmi a jeho dielo reflektuje prvky existencializmu.

Kľúčové slová: strach, smrteľnosť, Don DeLillo, úzkosť

Úvod

Don DeLillo (1936) je veľmi významný a oceňovaný americký spisovateľ, esejista a dramatik. Patrí k fenomenálnym a najvýznamnejším žijúcim prozaikom. Literárny kritik „Herold Bloom ho spolu s Philipom Rothem, Thomasom Pynchonom a Cormacom McCarthym považuje za najväčšieho amerického autora povojnovnej Ameriky.“ (Eastes, 2013: 88) Mnohí kritici ho označujú za predstaviteľa postmodernej literatúry. Don DeLillo uvádza, že jeho tvorbu ovplyvnil hlavne „abstraktný expresionizmus, zahraničné filmy a jazz.“ (DePietro, 2005: 128). Medzi autormi, ktorí ho ovplyvnili a inšpirovali v tomto období patrili James Joyce, William Faulkner, Flannery O'Connor a Ernest Hemingway. V roku 1971, na seba výrazne upozornil románom *White Noise*, ktorý je satirou na akademický život a zameriava sa na nepútaný konzumerizmus. Jeho unikátne dielo reflektuje koncept človeka a modernú spoločnosť žijúcu uprostred výtvarných vedy a techniky. (porovnaj: Hanes - de Muynck, 2017: 123). V jeho tvorbe sa prelínajú moderné zariadenia, vedecké technológie, masmédiá, konšpiračné teórie. Nemenej dôležitou témou je postavenie jednotlivca v spoločnosti, jeho pocity zúfalstva, strachu, úzkosti, vedomie smrti a hrozba osobnej tragédie, a nespútaný konzumerizmus. V románoch *Underground* (Podsvetie), *White Noise* (Biely šum) a *Falling Man* (Padajúci muž) je opakujúcim sa dominantným motívom úloha masmédií a ich funkcia v procese formovania simulakra, ktoré má za úlohu vytrhnúť udalosť z kontextu, pozmeniť ju. Zmenou pôvodného významu nastáva nová interpretačná rovina udalosti. Don DeLillo dokáže majstrovsky literárne spracovať tému psychológie davu, stratu vlastnej identity a rôzne formy zúfalstva človeka. Jeho divadelné hry reflektujú sú veľkolepou meditáciou o smrti. Don DeLillove románové postavy často vnímajú potrebu konfrontovať a prekonať smrť. O smrti čítajú, sledujú ju v médiách, alebo sa ju snažia prekonať pomocou výtvarných vedy a techniky. Vedomie smrteľnosti a dočasnosti je neomyšliteľnou súčasťou Don DeLillovej literárnej tvorby.

Dánsky filozof Soren Kierkegaard (1813-1855) vo svojej tvorbe (pseudonymne ako aj pod vlastným menom) veľmi často písal o smrti. (Buben, 2014:

129-134). Jeho filozofický vplyv na tvorbu Don DeLilla je markantný v diele *Falling Man*. Pre Kierkegaarda, v súlade s kresťanskou interpretáciou, smrť nie je “poslednou vecou” človeka. (Kierkegaard, 1993: 121). V neskorších spisoch smrť je spojená s odriekaním a mučedníctvom. (Kierkegaard, 1989; Kralik - Tinley, 2017: 27-29).

Kierkegaard inšpiroval svojim konceptom smrti, utrpením a osamelosťou a zúfalstvom nielen literátov akými boli Don DeLillo, W. H. Auden, W. Percy, M. Unamuno (Kralik - Stur, 2011), ale aj významných teológov: P. Tillicha (Kralik, 2015a, 2015b), D. Bonhoeffera (Valco, 2017) a filozofov M. Heideggera (Mitterpach, 2005) a Ortegu y Gassetu (Stur, 2011). Prvky existencializmu sa stali dôležitou súčasťou myslenia autorov v 20. storočí a sú aktuálne aj v súčasnosti.

Don DeLillo “komentuje atmosféru, traumy Ameriky, i ducha doby, v ktorej žijeme. Často ho zaujíma úloha médií v súčasnej spoločnosti a ich schopnosť vytvoriť simulakrum reality, akúsi paralelnú rovinu, obraz, ktorý úplne zatieni skutočnosť. Z nemožnosti dozvedieť sa pravdu pramení pocit ohrozenia a následne prázdnota, ktorou DeLillovi hrdinovia často trpia a ktorá ich vyčleňuje zo šedého strediu americkej spoločnosti.” (Olehla, 2014: 103).

Don DeLillove romány reflektujú svet plný strachu, neistoty a konfliktov, či už medzi kultúrami, alebo konflikt medzi jednotlivcom a spoločnosťou. Prežitá trauma má za následok „neukotvenosť hrdinov, existenciálnu neistotu a snahu o redefiníciu vlastnej identity. Udalosť 11. september funguje ako priedel, akýsi spúšťač utrpenia, z ktorého protagonisti môžu vyjsť transformovaní, očistení a zasvätení - prinajmenšom zisťujú, že zjavenie pravdy zatiaľ nenastalo.” (Olehla, 2014: 102).

Dočasnosť ľudskej existencie

Najvýznamnejšou básnickou zbierkou Don DeLilla je publikácia s názvom *The Angel Esmeralda*. V knihe sa prelínajú autorove dominantné témy akými je odcudzenie, paranoja, obava až zdesenie z pretechnizovaného sveta a komplikovanosť ľudskej komunikácie. Kniha v čitateľovi evokuje pocit melanchólie a prezentuje smrť a jej rôzne aspekty ako nevyhnutnú súčasť ľudskeho bytia. Smrteľnosť v nej má nasledovnú interpretačnú rovinu: “Ak viete, že nemáte žiadnu hodnotu, iba hazard so smrťou môže uspokojiť márnosť vašej existencie.” (DeLillo, 2011, 80)

Dielo *Falling Man* (Padajúci muž) je napísané v duchu fundamentálneho záujmu o to, čo sa stane s ľuďmi, ktorí musia žiť na následky traumy, ktorá je následkom skúsenosti a je nad limit a schopnosť ich ľudskeho chápania. Útoky na Obchodné svetové centrum je reflexiou absolútnej ľudskej bezmocnosti. Je tragickým uvedením si slabosti a smrteľnosti človeka a s ňou súvisiacu konečnosť ľudskeho bytia, temporaritu každého jedinca. Don DeLillove romány reflektujú svet človeka žijúceho v modernej spoločnosti, ktorý je plný strachu, neistoty a konfliktov. Domiňuje vedomie smrteľnosti a rôzne formy smrteľnosti ktorým musí človek čeliť a následne sa s nimi vyrovnáť.

Názov diela *Padajúci muž* bol inšpirovaný reálnou fotografiou z 11. septembra 2001. Na fotke je zachytený neznámy muž ako padá z vysokého poschodia Svetového obchodného centra, po tom, čo boli obe veže Svetového obchodného centra zasiahnuté a fatálne poškodené unesenými boeingami leteckých spoločností počas série útokov v USA. Ľudia, ktorí ostali uväznení vo vysokých poschodiach budov, sa nachádzali nad pásmom možnosti záchran. Pochopili, že nie je pre nich žiadna šanca na prežitie. Boli postavení pred neznesiteľnú voľbu. Buď ostanú v budovách a udusia sa dymom, či zažijú zhoru vo všetko pohlcujúcich a prudko silnejúcich plameňoch silného požiaru, alebo skočia z okna do hĺbín priepasti pod budovami. Jediné slobodná voľba, ktorá im bola dopriata, bola voľba spôsobu smrti.

Fotografiu padajúceho neznámeho muža na druhý deň uverejnila tlač, čím bola pobúrená spoločnosť. Autor fotografie bol obvinený, že parazituje na nešťastí

jednej z obetí a snaží sa z tragédie urobiť senzáciu. Skutočnú identitu padajúceho muža sa nikdy s definitívnou platnosťou nepodarilo objasniť. (Duvall, 2011: 163)

Fotografia sa stala symbolom 11. septembra 2001. Stal sa symbolom smútku všetkých rodín, ktoré počas pádu Svetového obchodného centra prišli o príbuzných, symbolom zúfalstva a utrpenia, ktoré prinieslo smrť a zármutok nielen americkej spoločnosti, ale aj iných národností z celého sveta. Vo Svetovom obchodnom centre pracovali aj príslušníci iných národností, z rozličných krajín. Tento deň „symbolizoval koniec jednej éry, pád sna o nepokoriteľnosti a nezraniteľnosti Ameriky.“ (Olehla, 2008: 215)

Členovia rodín obetí boli uvrhnutí do nesmierneho smútku a mnohí z nich upadli do hlbokého stavu zúfalstva. Mnohí stratili partnera a museli čeliť náhlejšej a nechcenejšej samote. Ich život, vo forme v akej ho poznali a na ktorý boli zvyknutí, prestal existovať. Ako napísal Hajko, dánsky filozof Kierkegaard „potvrďuje a demonštruje úzkosť, strach a sklúčenosť, ktoré vyvierajú z osamotenosti jednotlivca, usiluje sa rozpoznať hĺbku zúfalstva, bolesti a žiaľu vyplývajúcich z nerealizovaného bytia.“ (Hajko, 2011: 27).

Don DeLillo kritizuje americkú spoločnosť, že veže obchodného centra, ktoré postavila, svojou dominanciou a veľkosťou provokovali celý svet. Hlavná protagonistka románu *Padajúci muž*, Lianne, hovorí: „Máme teraz vlastné zrúcaniny. Ale nemyslím, že by som sa chcela na ne pozerieť.“ (DeLillo, 2007: 116).

Dejová línia románu *Padajúci muž* sa odvíja z troch rôznych uhlov pohľadu a osobných interpretácií postáv. Jeden z hlavných protagonistov je únosca lietadla, ktoré plnú rýchlosťou naráži do Svetového obchodného centra. Viac, než ktorýkoľvek iný autor, Don DeLillo kladie dôraz na spôsob, akým bolo formované súčasné vedomie americkej spoločnosti. Bolo to formou vojenských, informačných a spotrebiteľských technológií. Televízne sety, automobily, lietadlá, počítače a nukleárne bomby nie sú iba predmetmi každodenného použitia. Stávajú sa akýmsi fyzickým fenoménom, ktorý umožňuje ľuďom konať. Umožňujú relaxovať vlastné zámery a ciele jednotlivcov. Výrazne ovplyvňujú vnímanie človeka a začleňujú sa do pamäte a identity každého jednotlivca. V niektorých prípadoch sa stávajú sa nástrojmi a symbolmi deštrukcie a smrti.

DeLillova literárna tvorba ilustruje vzájomnú symbiózu hlavných postáv a kultúrnych objektov v ktorých sa ocitli. Interakcia medzi ľudskými bytosťami a vymoženosťami jednotlivých moderných technológií je prítomná v každom literárnom diele Don DeLilla. Románové postavy čelia náboženským, psychologickým a existenciálnym motívom, „čelia strachu a hrôze, tápajú medzi náhodou a konšpiráciou, zmietajú sa medzi vedou a náboženstvom.“ (Laist, 2010: 6). Každá z postáv subjektívne prežíva udalosti v prostredí, v ktorom sa práve nachádza a čelí rôznym formám smrti, ktorá je existenciálnym limitom ich vlastného bytia.

Jeden z únoscov sa stavia do pozície nástroja božej vôle a ospravedľuje masovú smrť, ktorú nárazom lietadla spôsobí: „Žiadni ostatní nie sú. Ostatní existujú len do tej miery, že plnia úlohu, ktorú sme im predurčili. To je úloha ostatných. Tí, ktorí zomrú, nemajú žiadny nárok na to, aby žili, mimo užitočný akt svojej smrti.“ (DeLillo, 2007: 176). Únosca si vytvára vlastnú filozofiu smrti, ktorou ospravedľuje svoj čin a povyšuje poslanie jednotlivca nad smrť masy, ktorú označuje pojmom „tí ostatní.“ Označuje tak dav, masu, ktorú považuje za nepodstatnú a je presvedčený, že „tí ostatní“ sú nepravda. Tí ostatní sú len davom a bezduchou masou, nežijú pravdu spravodlivosti a preto nemajú právo na život. Dánsky filozof Kierkegaard v Konečnom nevedeckom dodatku k Filozofickým omrvinkám zdôrazňuje, že „subjektívny mysliteľ je práve tak negatívny ako aj pozitívny, a má v sebe rovnako veľa komickosti ako aj nevyhnutného pátosu“ (Kierkegaard, 1992: 80).

M. A. verí, že svojim, podľa vlastného presvedčenia náboženským skutkom v mene boha, dosiahne nesmrteľnosť. Únoscovia vedia, že zomrú, ale vo svojej

konečnosti a postoji k svojej smrti vidia zásadný rozdiel: “My sme ochotní zomrieť, oni nie. V tom je naša sila, pretože my milujeme smrť” (DeLillo, 2007, 178).

Don DeLillo kriticky konštatuje, že veže Svetového obchodného centra boli predurčené k pádu: “Ale práve preto sa tie veže stavali, nie? Neboli snáď tie veže postavené ako symboly bohatstva a moci, ktoré sa jedného dňa stanú symbolom deštrukcie? Taká vec sa stavia preto, aby sa človek mohol pozeráť keď bude padať k zemi. To je jasná provokácia. Aký iný dôvod tu môže byť, aby boli tak vysoké a ešte k tomu všetkému dve? Je to symbol, tak prečo nie hneď dvojnásobný? Veď tím priamo hovoríte: Tu sú, zberte ich” (DeLillo, 2007: 116).

Don DeLillove diela hľadajú východisko z všadeprítomného strachu, ktorému musí človek modernej doby čeliť. Uvedomujúc si, že konzumerizmus produkuje spoločnosť ľudí, ktorí v skutočnosti nemajú záujem o svojho blízkeho, jeho postavy hľadajú samotu a naplnenie zmyslu života v rôznych očistných rituáloch. Hľadajú vlastnú morálnu autenticitu, osobnú skúsenosť, pretože ich konzumerizmus prestal naplňovať (Kondrla – Repar, 2017: 23). Blížkosť smrti v nich vyvoláva hrôzu a do vedomia neustále vnáša prítomnosť smrteľnosti. Ako poznamenala Gabasová: “Strach, úzkosť, zúfalstvo, nádej, súcitu a zármutok sa spájajú s emóciami, ktoré v človeku smrť a vedomie smrteľnosti vyvolávajú. Čeliť akejkolvek kríze môže spôsobiť rezignáciu na zmysel či absenciu motivácie do života. Nádej je východiskom, hybnou silou, akousi túžbou po zmysle, ktorú stotožňujeme s vierou. Nádej tak môže nadobúdať rôzne podoby – mýtus, doktrína, náboženský alebo svetský rituál, konvencie v spoločnosti.” (Gabasova, 2014: 41).

Keith sa po traumatických udalostiach v New Yorku, ktorých bol očitým svedkom, nedokáže začleniť do normálneho spoločenského života. Na rozdiel od Lianne, nedokáže zmeniť svoj život a začať žiť zmysluplne. Postupne stráca sám seba a kontrolu nad vlastným životom. „A to je na živote ľudí smutné - mnohí z nich žijú svoj život v tichom poblúdení; vyžívajú sa sami, nie v tom zmysle, že by sa obsah života postupne rozvíjal a oni seba vlastnili v tomto rozvinutí, vyžívajú sa takpovediac sami zo seba, miznú ako tóny, ktorým odvíjalo nesmrteľnú dušu. Nestarostia sa pri otázke jej nesmrteľnosti a rozplynú sa vlastne ešte prv, ako zomrú.” (Kierkegaard, 2007: 624).

Aspekty konečnosti ľudského bytia

Smrteľnosť je súčasťou ľudského bytia. Je symbolom konečnosti, existenciálneho limitu každého človeka a „predstavuje zložitý konštrukt pozostávajúci z vymedzenia pojmu vedomie a smrteľnosť. V tomto spojení nadobúda termín širšie významové pole, zahŕňajúce stavy nevedomia. Vedomie smrteľnosti používame v terminológii vo význame schopnosti uvedomenia si vlastnej konečnosti, temporality vo vedomí” (Gabasova, 2014: 20).

Daniel Greenspan zastáva názor, že DeLillove dielo *Padajúci muž* opisuje niekoľko foriem vedomia smrti.”(Greenspan, 2013: 88) a následne objasňuje: “Niektoré prezentujú jej nevyhnutnosť a transcendentnosť”, iné “redukujú smrť na niečo, čo môže byť posudzované z ľudského hľadiska. Jednotlivci môžu byť zničení extatickými emóciami, ako je napríklad láska, alebo hrôza.” (Greenspan, 2013: 88).

V jednej z dejových hlavná protagonistka románu, diskutuje so svojou umierajúcou matkou o obraze maliara Giorgia Morandiho. Maľba má názov *Natura Morta* (Zátišie) a paradoxne im svojou kompozíciou pripomína pád veží Obchodného Svetového Centra. Navzdory osobného nesúhlasu sa Liannina matka pýta: “Všetko je to o smrteľnosti, či nie?”, na čo L. odpovedá: “O ľudskosti.” Jej matka smutne konštatuje: “O ľudskosti a smrteľnosti” (DeLillo, 2007: 111). Smrteľnosť je súčasťou ľudskej existencie a každý človek jej musí čeliť.

V inej časti dejovej línie únoscovia vedia, že zomrú, ale vo svojej konečnosti a postoji voči tejto forme smrti vidia zásadný rozdiel: “My sme ochotní

zomrieť, oni nie. V tom je naša sila, pretože my milujeme smrť.” (DeLillo, 2007: 178). Takéto tvrdenie vyjadruje voľbu jednotlivca, ktorý čelí smrteľnosti a vie, že nastane smrť nielen tých ostatných, ale aj jeho vlastná. Únoscovia prežívajú extatické vzrušenie z kolektívnej smrti a láska k smrti sa stáva ich hybnou silou. Ich jedinou poslednou voľbou bola možnosť hodiť sa do hĺbín pod vežami, alebo uhorieť v plameňoch, ktoré prudko silneli po náraze lietadiel do veží obchodného centra. Stále prítomné vedomie smrteľnosti dominuje aj v iných pasážach románu *Padajúci muž*. Don DeLillo zdôrazňuje nevyhnutnosť smrti každej ľudskej bytosti.

V ostróm kontraste sú útočníci komanda smrti a ich zmyšľanie. Sú presvedčení, že ich životné poslanie bolo splnené, že dosiahli zaslúbenú spásu v tom okamihu, kedy lietadlo narazilo do jednej z veží Svetového obchodného centra. Podobný koncept, v rámci 11. septembra, bol rozpracovaný v diele amerického literáta Johna Updika.

Kontroverznou postavou DeLillovho románu je pouličný umelec, ktorý sám seba prezentuje pod umeleckým menom *Padajúci muž*. Svojím umeleckým predstavením znázorňuje pád muža zo Svetového obchodného centra. Má na sebe oblek, košeľu a kravatu a jeho znázornenie je reprodukciou kontroverznej fotografie pádu muža z jednej z budov, ktoré v obecnstve vyvoláva emócie zúfalstva, hnevu a bezmocnosti. Tento imidž smrti sa stáva nemým a zúfalým výkrikom protestu proti v New Yorku. Je nemým svedkom a pripomienkou traumy, hrôzy, úzkosti a strachu: ”Ľudia na neho kričali, pobúrení tým predstavením, bábkovým divadlom ľudského zúfalstva, posledným výdychom letiaceho tela, pobúrení tým odkazom. Priťahuje k sebe oči celého sveta, pomyslela si. Tá hrozná otvorenosť, zobrazenie toho, čo sme nevideli, jedinej padajúcej postavy, ktorá vlečie so sebou spoločný strach, telo, ktoré dopadlo medzi náš všetkých” (DeLillo, 2007: 33).

Don DeLillo v románe *Cosmopolis* prezentuje iný typ tragédie. Je to osobná tragédia, ktorá taktiež dokáže človeka zničiť. Hlavným protagonistom románu je multimilionár E.P. ktorý zbohatol prostredníctvom obchodovania s cennými papiermi na burze. Je produktom “novej ekonomiky”, majiteľ superluxusnej limuzíny vybavenej obrazovkami. Taktiež je majiteľom luxusného bytu. Na základe špekulácie možného vývinu situácie na burze, sa jedného dňa rozhodne vsadiť všetky svoje peniaze na pokles kurzu jenu. Avšak táto špekulácia nepotvrdí správnosť jeho rozhodnutia. Japonský jen na trhu neklesá, naopak, darí sa mu. Tým sa udalosti v priebehu jedného dňa zmenia na katastrofu, ktorá so sebou prináša osobnú tragédiu.

E.P. si zúfalo uvedomuje, že burza sa nechová podľa očakávania, ani podľa zažitých pravidiel. Miesto toho, aby racionálne uvažoval a situáciu na burze riešil predajom podielov a akcií, upadá do hlbokej osobnej ekonomickej krízy a fyzickej autodestrukcie. Z prítiažlivého mladého muža, z reprezentanta amerického rozprávkového bohatstva sa stáva úplná troska, ktorá nakoniec umiera rukou vraha. Zomiera takou formou smrti, ktorej sa celý život obával. Jeho paranoidné predstavy sa naplňujú. Smrť prichádza v podobe bývalého zamestnanca Benna Levina, ktorý svoj čin považuje za násilný akt, ktorý vojde do histórie a zmení všetko.

Multimilionár prežíva osobnú tragédiu, formu násilného zjavenia spravodlivosti, akúsi formu konečnej pravdy. Bývalý zamestnanec sa stáva jeho “osobným Anjelom smrti” (Coward, 2002: 221). V tomto románe Don DeLillo neprezentuje koniec sveta v zmysle konca ľudstva a všetkého, čo je živé. Prezentuje osobnú tragédiu, ktorá je pre jednotlivca čisto individuálna. Zaznamenáva nezvratný a strmý pád človeka, ktorý dosiahol vrchol svojich ambícií a následne spadol až na osobné dno, kde musel čeliť vlastnej temporarite. Hlavný protagonista románu sa smrti vždy veľmi bál. Počas hedonistického a konzumného života zaháňal myšlienky na smrť, ale zároveň nad ňou musel premýšľať. “Ľudská bytosť ako jediná rieši otázky súvisiace so životom a smrťou. Tendencie v súčasnej spoločnosti sú protichodné, napokon, tak tomu bolo vždy. Na jednej strane je smrť vytesňovaná v

zmysle, že človek sa na smrť snaží nemyslieť, dokonca je až tabuizovaná, na druhej strane je ňou jednako fascinovaný, túži ju prekonať, zvíťaziť nad ňou, spoznať ju, pochopiť a vysvetliť. Východiskom je problém strachu a tendencia vytesňovania smrti na okraj záujmu, vedomé potláčanie myšlienky na vlastnú konečnosť.” (Gabasova, 2014: 9).

DeLillov najnovší román *Zero K* bol publikovaný v roku 2016 a je autorovou veľkolepou meditáciou o smrti. Hlavný protagonista miliardár Ross Lockhart sa snaží bojovať so smrťou a zachrániť svoju mladú manželku, ktorá má nevyliciteľnú chorobu. Veľkú časť majetku investuje do výskumného strediska, v ktorom pomocou moderných technológií smrť vnímajú ako kultúrny artefakt, nie striktnú determináciu toho, čo je ľudsky neodvratné (DeLillo, 2016: 71). Smrť je ovládaná a telá sa uchováávajú až do doby, keď budú schopné človeku ponúknuť vyššiu kvalitu života. Don DeLillo nastoľuje niekoľko fundamentálnych otázok: “Rodíme sa bez toho, aby sme si to vybrali. Máme rovnako tak aj umrieť?” (DeLillo, 2016: 252). Don DeLillo sa taktiež pýta: “Nie je vlastne hrdinstvom človeka odmietnuť svoj osud?” (DeLillo, 2016: 253). Autor taktiež ponúka novú perspektívu pohľadu na smrť. “Nie je smrť v konečnom dôsledku pozhnaním? Nie je práve smrť tým, čo určuje skutočnú kvalitu života a robí ho hodnotným? (DeLillo, 2016: 69).

Záver

Unikátne dielo súčasného amerického spisovateľa Don DeLilla reflektuje koncept človeka a modernú spoločnosť žijúcu uprostred výtvarných vedy a techniky. V jeho diele dominujú prvky filozofie existencializmu. Existencializmus je prítomný v literárnych dielach dvadsiateho storočia. Dôležitou témou je postavenie jednotlivca v spoločnosti, jeho pocity zúfalstva, strachu, úzkosti a vedomie konečnosti ľudského bytia. Smrť a jej rôzne aspekty sú dominantnou črtou jeho literárnej tvorby. Autor smrť neadoruje. Vníma ju ako jeden z elementárnych atribútov ľudskej existencie. Predstiera jej rôzne aspekty a formy v konzumnej spoločnosti ľudí. Don DeLillo naznačuje, že práve hazard so smrťou sa pre jednotlivca môže stať jediným uspokojením márnosti existencie. Zároveň naznačuje, že smrť môže byť pozhnaním a byť tým, čo robí život človeka hodnotným. Spochybňuje futuristické predstavy o možnosti smrti oklamať výtvarným modernej techniky a dokonca ju úplne odstrániť zo života ľudí. Autorove literárne dielo reflektuje veľkolepé meditácie o úzkosti, strachu a smrti.

Bibliographic references

- AMINEVA, V. R. 2014. «Universal» and «Unique» as the Categories of Comparative Literature. *Middle-East Journal of Scientific Research*, n. 20 (12), pp. 2094–2098. ISSN 1990-9233
- BUBEN, A. 2014. “Death”. In: *Kierkegaard’s Concepts, Tome II: Classicism to Enthusiasm*, ed. by Steven Emmanuel, William McDonald, and Jon Stewart, (Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources, vol. 15). Aldershot: Ashgate, pp. 129-134. ISBN 9781472428394.
- COWART, D. 2002. *Don DeLillo – The Physics of Language*. Athens: University of Georgia Press. ISBN 978-0820323206
- DeLILLO, D. 2011. *The Angel Esmeralda: Nine stories*. New York: Simon and Schuster. ISBN 9781451658071.
- DeLILLO, D. 2007. *Falling Man*. New York: Scribner. ISBN 978-1-4165-4606-1.
- DePIETRO, T. (Ed.) 2005. *Conversations With Don DeLillo*. Mississippi: University Press of Mississippi. ISBN 1-57806-704-9.

- ESTES, A. K. 2013. *Cormac McCarthy and the Writing of American Spaces*, Radopi, New York, 2013. ISBN 9789042036291.
- DUVALL, J. N. 2011. *Witnessing Trauma: Falling Man and Performance of Art*, pp. 152 - 168. In: Don DeLillo: *Mao II, Underworld, Falling Man*, Ed. Stacey Olster, New York, Bloomsbury Publishing, ISBN 1441106243.
- HAJKO, D. 2011. *Vrucnost a cin. Kierkegaardovske meditacie*. Bratislava: Hajko & Hajkova, 2011. ISBN 978-80-88700-78-4.
- HANES, P. – DE MUYNCK, B. *Deification of Technology and the Dignity of the Hunan Person*. In: *Komunikacie*, vol. 19, n. 1, pp. 121-125. ISSN 1335-4205.
- GABASOVA, K. 2014. *Kierkegaard a obraz smrti vo svetle sucasnosti*. Ljubljana: KUD APOKALIPSA, 2014. ISBN 978-9-616-89459-3.
- GREENSPAN, D. 2013. *Don DeLillo: Kierkegaard and the Grave in the Air*. In: *Kierkegaard's Influence on Literature, Criticism and Art: The Anglophone World. Kierkegaard Research: Sources, Reception and Resources* Farnham: Ashgate, pp. 81-100. ISBN 978-1-4094-5763-32-01-3.
- KIERKEGAARD, S. 1993. *Bazen a chveni. Nemoc k smrti*. Prague: Nakladatelstvi: Svoboda – Libertas. ISBN 80-205-0360-9.
- KIERKEGAARD, S. 2007. *Bud – alebo*. Bratislava: Kalligram. ISBN 80-7149-913-7.
- KIERKEGAARD, S. 1989. *Cistota srdce aneb chtit jen jedno*. Prague: Kalich. ISBN 80-7017-036-0.
- KIERKEGAARD, S. 1992. *Concluding Unscientific Postscript To Philosophical Fragments*. Ed. and transl. Howard V. Hong & Edna H. Hong. Vol. I. Princeton: Princeton University Press. ISBN 0-691-02081-7.
- KONDRLA, P – KRALIK, R. 2016. *The specifics of mission of the thessalonian brothers and the potential for their actualization = Specifika misie solunskych bratov a ich aktualizacny potencial*. 2016. In: *Konstantinove Listy*, vol. 9, n. 2, pp. 90-97. ISSN 1337-8740.
- KONDRLA, P. – REPAR, R. 2017. *Ontological Consequences of the Ethics of Technology*. In: *Komunikacie*, vol. 19, n. 1, pp. 19-24. ISSN 1335-4205.
- KONDRLA, P. – REPAR, P. 2017. *Postmodern Aspects of New Religious Movements*. In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 13, n. 3, In print. ISSN 1841-0464.
- KRALIK, R. 2015a. *Key Philosophical -Theological Concepts of Soren Kierkegaard in the Work of Paul Tillich*. In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 11, n. 4, pp. 179-188. ISSN 1841-0464.
- KRALIK, R. 2015b. *Kierkegaard and His Influence on Tillich's Philosophy of Religion*. In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 11, n. 3, pp. 183-189. ISSN 1841-0464.
- KRALIK, R. 2013. *The Reception of Soren Kierkegaard in Czech Language Writings*. In: *Filosoficky casopis*, vol. 61, n. 3, pp. 443-451. ISSN 0015-1831.
- KRALIK, R. 2013. *Marie Mikulova Thulstrup (1923-2013) and her work*. In: *Filosoficky casopis*, vol. 61, n. 3, pp. 439-442. ISSN 0015-1831.
- KRALIK, R. – PAVLIKOVA, M. 2013. *The Reception of Kierkegaard's Thought in Slovakia*. In: *Filozofia*, vol. 68, n. 1, pp. 82-86. ISSN 0046-385X.
- KRALIK, R. – STUR, M. 2011. *Unamuno a Kierkegaard - filozofovia a rebeli*. In: *Kierkegaard as Challenge to the Contemporary World-Kierkegaard ako vyzva k sucasnemu svetu: Acta Kierkegaardiana - Supplement 2*. (Eds. Roman Kralik et al.) Toronto: Kierkegaard Circle, University of Toronto, pp. 272-280. ISBN 978-0-9809365-5- 1.
- KRALIK, R. – TINLEY, S. J. 2017. *Kierkegaard's Ethics as an Answer to Human Alienation in Technocratic Society*. In: *Komunikacie*, vol. 19, n. 1, pp. 25-29. ISSN 1335-4205.

- LAIST, R. 2010. Technology and Postmodern Subjectivity in Don DeLillo's Novels. New York: Peter Lung Publishing. ISBN 978-1-4331-0841-9
- MITTERPACH, K. 2005. Landscape and horizon (The significance of the problematic of space in Heidegger's 'Being and Time'). In: *Filozofia*, vol. 60, n. 6, pp. 454 - 460. ISSN 0046-385X.
- MULLER, C. 2009. Fate and Terror in Don DeLillo's Falling Man. In: *Engaging Terror: A Critical and Interdisciplinary Approach (Human Condition)*. Vardalos, M. (Ed.) Letts, G.K. (Ed.) Teixeira, H. M. (Ed), Karzai, A. (Ed), Haig, J. (Ed). Florida: Brown Walker Press. ISBN 978-1-59942-453-8.
- OLEHLA, R. 2008. Doslov. In: *Padajici muz. Don DeLillo*. Prague: Odeon, 2008, pp. 215 -224. ISBN 978-80-207-1282-0.
- OLEHLA, R. 2014. Perspektivy konce: Thomas Pynchon a americky roman po 11. zari. Prague: Univerzita Karlova v Praze, ISBN 978-80-246-2502-7.
- PAVLIKOVA, M. 2017. Kierkegaard's Reflection in Don DeLillo's Novel 'Falling Man'. In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 13, n. 1, pp. 15-23. ISSN 1841-0464.
- PISOVA, M. 2016. Philosophical Explication of Requirements on the Process of Education – Novelty or Relic? In: *XLinguae*, vol. 9. n.1 pp. 83-90. ISSN 1337-8384.
- REPAR, P. 2012. Existencialna dialektika rozhodnutia a skandalon. In: *Filozofia*, vol. 67, n. 8, pp. 689-702.
- STUR, M. 2011. Zodpovednost a sensus communis u Unamuna, Ortegu y Gasset a Heideggera = Responsibility and Sensus Communis at Unamuno's, Ortega y Gasset's and Heidegger's Work. In: *XLinguae*, vol. 4, n. 4, pp. 30-39. ISSN 1337-8384.
- SHAI DULLINA, A. R. - EVSYUKOVA, N. Y. - MIKHAILOV, V. A. - GAZIZOVA, F. S. - MASALIMOVA, A. R. - KHAIRULLINA, E. R. - GALIMZYANOVA, I. I. (2015). The Curriculum Project on Professional and Pedagogical Teachers? Communication Culture Formation. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 6(2 S3), 202-208.
- VALCO, M. 2017. The Value of Dietrich Bonhoeffer's Theological-Ethical Reading of Soren Kierkegaard. In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 13, n. 1, pp. 47-58. ISSN 1841-0464.
- VALCO, M. – BOEHME, A. J. 2017. Christian Faith and Science: Can Science Enhance Theology? In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 13, n. 3, In print. ISSN 1841-0464.
- VALCO, M. – KRALIK, R. – BARRETT, L. 2015. Moral implications of Augustine's Philosophical and Spiritual Journey in his Confessiones, In: *Komunikacie*, vol. 17., n. 2, pp. 103-108, ISSN 1335-4205.
- ZAGIDULLINA, D.F. – AMINEVA, V.R. 2016. Avant-Garde Research in the Field of Verse Forms (based on I.Yuzeev lyrics). In: *XLinguae*. vol. 9. n. 1. pp. 135 – 145. ISSN 1337-8384.
- ZALEC, B. 2017. Preferential and Non-preferential Love in Light of Kierkegaard's Thought. In: *European Journal of Science and Theology*, vol. 13, n. 2, pp. 179-189. ISSN 1841-0464.

Words: 3 993

Characters: 27 653 (15,36 standart pages)

PhDr. Martina Pavlikova, PhD.
 Department of Journalism
 Constantine the Philosopher University in Nitra
 B. Slanickovej 1, 949 01 Nitra
 Slovak Republic
 mpavlikova@ukf.sk